

מכת דם- להישען רק על ה'

ספר שמות פרק ז

(יד) ויאמר יְדֹד אֵל מֹשֶׁה כְּבֹד לֵב פְּרָעָה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעַם: (טו) לָךְ אֵל פְּרָעָה בְּבִקְרֵי הַיָּם יֵצֵא הַמִּימָה וְנִצְבַּת לְקִרְאָתוֹ עַל שְׂפַת הַיָּאֵר וְהַמָּטָה אֲשֶׁר נִהַפְּךָ לְנַחֵשׁ תִּקַּח בְּיָדְךָ: (טז) וְאַמְרַת אֵלָיו יְדֹד אֵלֶי הַעֲבָרִים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי בְּמִדְבָּר וְהִנֵּה לֹא שָׁמַעְתָּ עִד: (יז) כֹּה אָמַר יְדֹד בְּזֹאת תִּדְעֶה כִּי אֲנִי יְדֹד הַיָּם אֲנֹכִי מִכָּה בְּמָטָה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַיָּם אֲשֶׁר בְּיָאֵר וְנִהַפְּכֹוּ לְדָם: (יח) וְהִדְגָּה אֲשֶׁר בְּיָאֵר תִּמּוֹת וּבִאֵשׁ הַיָּאֵר וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לְשִׁתּוֹת מִיָּם מִן הַיָּאֵר: (יט) וַיֹּאמֶר יְדֹד אֵל מֹשֶׁה אָמַר אֵל אֶהְרֹן קַח מַטֵּה וְנִטְהַר יָדְךָ עַל מִימֵי מִצְרַיִם עַל נִהַרְתָּם עַל יְאִרֵיהֶם וְעַל אֲגַמְיָהֶם וְעַל כָּל מְקוֹה מִימֵיהֶם וַיְהִי דָם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְעֵצִים וּבְאֲבָנִים: (כ) וַיַּעֲשׂוּ כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְדֹד וַיִּכְּסוּ בְּמָטָה וַיְהִי אֵת הַיָּם אֲשֶׁר בְּיָאֵר לְעֵינֵי פְּרָעָה וּלְעֵינֵי עַבְדָּיו וַיַּהֲפֹכּוּ כָּל הַיָּם אֲשֶׁר בְּיָאֵר לְדָם: (כא) וְהִדְגָּה אֲשֶׁר בְּיָאֵר מִתֵּה וּבִאֵשׁ הַיָּאֵר וְלֹא יָקְלוּ מִצְרַיִם לְשִׁתּוֹת מִיָּם מִן הַיָּאֵר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם: (כב) וַיַּעֲשׂוּ כֵן חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלִטְיָהֶם וַיַּחֲזִקוּ לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁמַע אֶלֶהֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְדֹד: (כג) וַיִּפֹּן פְּרָעָה וַיָּבֵא אֵל בֵּיתוֹ וְלֹא שָׁת לְבוֹ גַם לְזֹאת: (כד) וַיַּחֲפְרוּ כָּל מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיָּאֵר מִיָּם לְשִׁתּוֹת כִּי לֹא יָקְלוּ לְשִׁתּוֹת מִימֵי הַיָּאֵר:

באר מים חיים פרשת שמות פרק ד

והאות השלישי שהוא מכת הדם רומז על הרכוש גדול שהשיגו ישראל ממצרים כי ממכה הזו נתעשרו ישראל שלא היו יכולים המצרים לשתות בשום אופן אם לא כאשר לקחו מישראל בדמים מרובים כמו שהוא במאמר חז"ל (שמות רבה ט', י'). ואמנם מהראוי להקדים אות המורה על גאולת ישראל לאות המורה על נקמת פרעה, וכאשר בדברו של הקב"ה אמר לו מקודם דבר הגאולה. ואך לפי שזה היה קודם בזמן הכאת פרעה לגאולתן של ישראל, וגם לפי שרצה לומר לו מזה בידך לרמז לו שראוי אתה ללקות במטה לפי שחשדת את ישראל כפירוש רש"י הראה לו אות הנעשה עם המטה ואחר כך רמז לו הגאולה ואחר כך הרכוש גדול שעיקרו נעשה לבסוף בביזת הים שהיה גדול מביזת מצרים כמאמר חז"ל (בשיר השירים רבה בפסוק 'א', י"א) תורי זהב):

חתם סופר שמות פרק ז פסוק יט

ובעצם ובאבנים אחז"ל [שמו"ר ט', ט'] ממכת דם העשירו ישראל, נראה כי לא השאילום אלא כלי כסף וכלי זהב אבל לא ממון וע"י מכת דם הוציאו מהם גם ממון דמה ששאבו ישראל הי' מים ומה ששאבו מצריים הי' דם והי' מוכרים להם המים בדמים יקרים כל ז' הימים

רש"י על שמות פרק ז פסוק יז

(יז) ונהפכו לדם - לפי שאין גשמים יורדים במצרים ונילוס עולה ומשקה את הארץ ומצרים עובדים לנילוס לפיכך הלקה את יראתם ואח"כ הלקה אותם:

מדרש רבה שמות פרשה ט פסקה ט

למה לקו המים תחלה בדם מפני שפרעה והמצריים עובדים ליאור אמר הקב"ה אכה אלוה תחלה ואח"כ עמו משל להדיוט אומר מחי אלהייא ויבעתון כומריא

רבינו עובדיה מברטנורא שמות פרק ז פסוק יז

ונהפכו לדם לפי שאין גשמים וכו' ומצרים עובדים לנילוס לכך הלקה את יראתם תחלה קשה דלפי זה היה ראוי להלקות אותם במכת דבר קודם מכת הצפרדעים כדי שילקו הבהמות שגם הן יראתן. וי"ל שהבהמות לא היו יראתן ממש אלא דמות יראתן כי היו עובדין למזל טלה לכך לא חשש להלקותן תחלה כמו נילוס:

חומת אנך שמות פרק ז פסוק יט

והיה דם בכל ארץ מצרים. אפשר לרמוז כמ"ש רז"ל והמפרשים דהיו עובדים לטלה וליאור. ויש מי שאמר דאלוה של מצרים טלה ואלוה של פרעה היאור לכן מכה ראשונה דם גימטריא טלה להראות שאין בו ממש והדגה אשר ביאור תמות ובאש היאור ויתגלה קלונם:

מסכת מנחות דף פה/א

אמרי ליה יוחנא וממרא למשה תבן אתה מכניס לעפריים אמר להו אמרי אינשי למתא ירקא ירקא שקול

רש"י מנחות דף פה/א

א"ל יוחנא וממרא - ראשי מכשפים של מצרים למשה רבינו כשהתחיל לעשות האותות לעיני פרעה שהיו סבורין שהיה עושה אותם על ידי כשוף:

תבן אתה מכניס לעפריים - עפריים שהוא מקום הרבה תבואה אתה מביא לשם תבואה למכור בתמיה כן ארץ מצרים שהיא מלאה כשפים אתה בא לשם לעסוק בכשפים:

העמק דבר על שמות פרק ז פסוק יא

והנה הקילו בזה (החרטומים) בכבוד משה ואהרן. לומר שא"צ לזה חכמה יתירה ויגיעה של מעשה השדים. והיינו דאיתא במנחות דפ"ה שיוחני וממרא התלוצצו במשה ואהרן. ואמר תבן אתה מכניס לעפריים. ומשה השיב אין אמרי אינשי למתא ירקא. ירקי שקול. ופרש"י דחוק. אבל הכונה האמיתית דתבן אין בס' הבדל בין תבן טוב לרע. וא"כ ודאי אין להכניס תבן למכור אלא במקום שאין שם תבן כלל. משא"כ ירקות יש כמה מינים שונים. יש מהם פשוטים ונמכרים בזול ויש מהם נפלאים ויקרים מאד. ע"כ מי שיש לו איזה ירק נפלא אינו מביאו אלא במקום שיש שם הרב ירקות ויודעים להוקיר זה הירק הנפלא. משא"כ במקום שאין מצוי שם מיני ירקות אינם יודעים להוקיר זה המין. יקר המציאות. כך לפי שהבינו יוחני וממרא שמשה ואהרן עושים כשפים שאלו יפה דלא במצרים יש להביא דבר כישוף אבל משה ואהרן בידעם שאין בזה דבר כישוף השיבו כי אין ראוי לעשות כזה כ"א במצרים ששם ידעו והבינו היטב כחות הכישוף וידעו להוקיר פעולתם שהוא נשגב ממעשה הכישוף. משא"כ במקום אחר יהיו סבורים שכל מה שנעשה ע"י משה הוא כישוף.

אור החיים על שמות פרק ז פסוק כא

(כא) והדגה וגו' מתה הכוונה בזה לומר כי היה להם סימן במעשה זה כי לא היה מעשה שדים ולא מעשה כשפים, כי מעשה שנים אלו יהיו דמיון ולא ממש, והדמיון יהיה לעין הרואים לא שיהיה ממש דם שיהרוג כל שותיו ואפילו דגים, לזה אמר והדגה וגו' מתה ויבאש היאור, וזה יהיה להם לאות עולם כי מעשה אלהים המה פעולה צודקת ולא דמיון:

עוד אמר ויהי הדם בכל ארץ מצרים וגו' כי אפילו במרחצאות ובאמבטאות - ואולי כי ירצה עוד לומר, שהדם ההוא שנעשה מהמים הגם שהיו נוטלים אותו ממקום זה ונותנים אותו במקום אחר וחוזרים וכו', וכל דבר שיהיה ממעשה שדים יבטלוהו שינוי מקום, ובפרט כשיניחוהו בארץ כידוע, ומה שלפנינו היה הדם בהיותו בכל ארץ מצרים:

אור החיים על שמות פרק ז פסוק יז

(יז) בזאת תדע כי אני ה' טעם שציין לו ידיעת ה' באמצעות מכה זו, על דרך אומרם ז"ל (תנחומא וארא יג) כי נילוס ה' למצרים לאלוה, אשר על כן רשם ה' בהכאת היאור לדם ואמר בזאת תדע כי אני ה' כשאעשה משפט כתוב באלהיכם ודקדק לומר אני ה', כי שם זה מלבד שאמרו ז"ל (שו"ע או"ח סימן ה' סעיף א) שירצה לומר היה הוזה ויהיה, עוד ירצה לומר כי במאמרו היה כל הוזה, והנה כשיכה עבדו היאור יראה כי הוא יתברך הוא שעשה היאור, הוא מהוזהו בכל עת לאשר יחפוץ, והנה הוא עושה בו הוזה אחרת והפכו לדם: